

Czakó Dezső – Viczai Péter

Egy kevésbé feltárt irányzat a Viszockij-kutatások rendszerében: A bárd sajátos zenei világa

Bevezetés és módszertan

A zene vizsgálata a Viszockij-kutatásokban máig feltáratlan és marginális területet alkot. Az okokat kutatva nehéz egyértelmű választ adni arra a kérdésre, hogy vajon miért állhatott e helyzet elő, illetve minek folytán alakulhatott így. Viszockij művészetének erőteljes komplexitása, a legkülönbébb műfaji határokon átívelő totalitás, az öntörvényű gitáros dalnok személyes vagy előadói szuggesztivitása, egyaránt hozzájárulhattak ahhoz, hogy számos kutató intenzív munkája ellenére is ez idáig elmaradt a zenei tényezők behatóbb vizsgálata.

A jelen tanulmány terjedelmi korlátai a művész zenéje kapcsán csak néhány releváns aspektus feltárását teszik lehetővé. Így az egyes vizsgálati szempontok is inkább spontán jellegűek vagy egyéni zenei érdeklődéstől vezéreltek, mintsem teljes mértékben módszeresek. A Viszockij-zenék sajátos eredetével, műfaji behatárolásával, valamint a zenei anyag tartalmával kapcsolatosan rendelkezésre álló eddigi ismeretek vázlatos és többnyire szubjektív összesítése követhető nyomon a műben – a teljesség igénye nélkül. A tanulmány írása során számos alapozó jellegű, illetve specifikus szakirodalmi forrást használtak fel a szerzők, bizonyos primer kutatási formák (interjúk, megfigyelések) eredményeinek publikálásával egyetemben. A maga nemében hiánypótló írás egyfajta vitaindító cikknek is tekinthető a további, fokozottan tudományos igényességű, modern és strukturált zenei Viszockij-kutatások lehetséges megalapozásához.

A mítosz és legenda

Az ismert francia színésznő, Marina Vlady *Szerelmem*, *Viszockij* című, kettőjük bizarr kapcsolatáról szóló, hazánkban is megjelent népszerű könyvének idézett sorai az énekes költő személyiségének ellentmondásos megítélését igencsak jól szemléltetik:

„Ez a részeges, szovjetellenes, renegát, tehetségtelen, semmirekellő alak, ez az ellenség, ez a bolond, ez a rossz apa, ez a rossz fiú, ez a bűnbe esett férfi, aki egy idegen nővel állt össze, ez mind a maga fia, Szemjon Vlagyimirovics. Ez a bálványozott színész, ez a mindenki által elismert alkotó, ez a szülőföldjét szenvedélye-

sen szerető, fáradhatatlanul dolgozó ember, ez a hazafi, ez a látnok, ez a frusztrált apa, ez a maguk hülyeségét oly megértően, türelmesen viselő fiú, ez a magánéletében felszabadult, boldog férj, ez is a maga fia, Szemjon Vlagyimirovics” (Vlady, 1989).

Vlady szavai meglehetősen sokat elárulnak arról, hogy valójában milyen tulajdonságokkal volt felvértezve a gitáros dalnok, a XX. századi szovjet-orosz irodalom megzabolázhatatlan alakja, vagy ahogy gyakran fogalmazni szoktak, a brezsnyevi korszak rettegett művész fenegyereke. A máig népszerű alkotó, aki negyvenkét éven át végig önpusztító életmódot folytatott, 1938 januárjában született Moszkvában. Egyszerre „négy végén” égette élete gyertyáját: költőként, színészként, énekesként és magánemberként. Az üldözött értelmiségi mártíriumát viselte, mégis hangosan tudott szólni kivételes erejű színészi-színpadi munkásságával, valamint a pangás éveinek hangulatát hűen tükröző szerzői dalaival. Mind tartalmi, mind formai tekintetben – nem utolsósorban előadásmódja stílusában – iskolát teremtett. Hazájában, amelyhez eltéphetetlen szálakkal kötődött, életében nem ismerték el művészetét. Ugyanakkor milliók rajongtak érte, és sokan példaképüknek tekintették a karizmatikus személyiségű, tragikus sorsú művészt. A hatvanas-hetvenes években személye fogalommá vált a Szovjetunióban, valamint az egykori szocialista országok értelmiségi körei, másként gondolkodói között is. A kedvenc ösztöndíjas bálványt, avagy mindenki hőn szeretett Vologyáját a XX. század második felének orosz enciklopédiájaként is emlegetik: sokoldalú művészetének köszönhetően a szovjet-orosz valóság, különösen a brezsnyevi éra szinte teljes keresztmetszetét adják sajátos stílusú versei és dalai.

Viczai Péter 1992-ben, vagyis tizenkét évvel a költő halála után kezdte el komolyabban megismerni a legendás dalnok igencsak sajátos műveit. E különös ismeretség hasonló módon indult, mint például a Viszockij-dalok egyik magyar interpretátora, Sipos Mihály esetében. Az előadóművész elmondása szerint eleinte ő mindössze két rövidke szót értett a közismert *Reggeli torna* című Viszockij-dalból: *tri-csetire* (három-négy). Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy Sipos valamelyest érti-beszéli az orosz, nyelvtanári végzettséggel azonban nem rendelkezik. Ugyanakkor Viczai Péter kutatói pályája kezdetén, úgymond „igazi oroszoként”, bölcsészdiplomával a zsebében sem ment túlságosan sokra Viszockij szövegeivel. Az argó, a szleng és a különböző zsargonizmusok színes kavalkádja szinte leküzdhetetlen akadályok elé állítja a korántsem szokványos stílusú művek iránt érdeklődő vagy olykor kíváncsiskodó külföldit. A különböző nyelvi fintorok és szójátékok, valamint sajátos egyéni megoldások a helyesírási normák eltorzítása révén még szótár segítségével is bonyolulttá tehetik a Viszockij-dalok helyes értelmezését. Az is megfigyelhető, hogy a szlengszótárban egy-egy nyelvi jelenség illusztrálásához a szerzők nemegyszer Viszockij szövegeit, vesszoraikat használ-

ják fel. A Viszockij-művekre jellemző ironikus nyelvi játék, ragozási torzítások, mint például a *pobegyju*, vagy a *hocsut, govorjut, raznoszjut, zahogyjut a hotyjat, govorjat, raznoszjat, zahogyjat* helyett az elfogadott, hivatalos társadalmi kultúrával, valamint politikai beszéd- és magatartásmóddal egyfajta szembenállást fejeznek ki, akárcsak John Lennon művei a maga korában, vagy akár azok a magyarországi pop-rock csoportok, amelyek nálunk a hatvanas–hetvenes években Viszockij szelleméhez hasonló felfogásban működtek. Viszockij nyelvi kifejező eszköztára azonban sokkal erőteljesebb, mert csak így tudta igazán kifejezésre juttatni egyszemélyes szilaj szabadságharcát és a különbözni vágyás bőszt gondolatát, hogy csak azért sem úgy mondjuk, mint a jól szituált bürokraták, vagy csinovnyikok és apparátusbeliék (Nyusztay, 2003). A gondolatok erején túl, talán a sokoldalú művész emlékét máig ápoló közösségek elhivatott és igényes munkájának is köszönhető, hogy míg Galics és Okudzsva szinte meg sem jelenik a magyar médiában, addig Viszockijról, illetve a vele kapcsolatos rendezvényekről rendszeresen lehet beszámolókat vagy cikkeket olvasni. Ezt a megállapítást jól érzékelteti a legismertebb magyar online könyvkereső portál adatsora is, amelyben a kulcsszó alatti találatok az adott szerzőről szóló műveket jelentik.

		<i>kulcsszó</i>	<i>szerző</i>
www.konyvkereso.hu	Viszockij:	8	3
	Galics:	0	0
	Okudzsva:	0	1

Vlagyimir Viszockij 1980-ban bekövetkezett halála az addig szépen épülő, formálódó összképet egy pillanat alatt lezárta, és létrehozta az életművet, a maga akkori teljességében. Bármely művész korai távozása nemcsak az olvasókat fosztja meg a későbbi alkotások élvezetétől, hanem annak az esélyét is elveszi, hogy ő maga összegezhesse életművét. Viszockij személyiségének és sajátos művészetének bonyolultan szerveződő komplexitása régóta ismert a kutatók és szakemberek előtt. A legendás bárd művészetének atmoszférateremtő ereje eddig is nyilvánvaló volt, a konkrét szavakon túli képek és benyomások viszont a Viczai Péter által szerkesztett három Viszockij-kötet (*Tilalmakat szegve* 2003; *Farkasösvényen* 2005; *Végzet dalai* 2008;) segítségével talán könnyebben értelmezhetőek. A köteteket lapozgatva arra is fény derülhet, hogy Viszockij sajátos művészetének hatása hosszú évekkel a költő halála után is mitől lehet oly erőteljes a mai orosz hétköznapokban. Az ugyancsak gyakorta felmerülő és olykor sematikusnak tűnő kérdésre (Ellenzéki költő volt-e Viszockij?), talán a *Végzet dalai* kötet adhat leginkább kielégítő választ. Az egykori lázadó moszkvai botránnyós életével és munkásságával kapcsolatban az ellenzéki vizsgálat helyenként kifejezetten értelmetlen és feleslegesnek tűnik.

Viszockij ugyanis politikai szempontból semmiképp sem ellenzéki abban az értelemben, ahogy például Szolzsenyicint méltán annak tekinthetjük. Az ő ellenzékisége komplex, mindennek és mindenkinek ellenzéke, ami és aki akadályozza az – akár öntörvényű – emberi szabadság érvényesülését. Ellenzéke továbbá a mindennapi hülyeségnek is, függetlenül attól, hogy az a társadalom bigott, kispolgári világából származik, avagy a hatalom legfelsőbb szintjeiről. Észre kell vennünk ugyanakkor Viszockij erőteljes – személyes élmények által is bőven motivált – indulatát a rendszer ostoba és karrierista kiszolgálóival szemben; besúgók, piti párttitkárok, utcai seggfejek, üres fejű közemberek egyaránt ide tartoznak, és egyik csoport sem számíthat Viszockijtól kegyelemre. A dalokban kifigurázott személyek és a hozzájuk kapcsolható vicces, ironikus történetek jellemzően isten háta mögötti kortalan helyszíneken, esetenként meghatározatlan eldugott vidéki településeken zajlanak. Ez a sokszor tértelen-időtlen alapállományra, valamint a kifejezetten aktuális helyzetekre reflektáló adekvát művészi jelenlét olyan sajátos kettősséget jelent, ami egyértelműen meghatározza a költő korabeli és újraértelmezett karakterét, amelyet a fiatalabb korosztály is egyre inkább kezd megismerni.

A zenei alapok

Az orosz zene alapjait gazdag népzenei hagyományok adják, amelyekben – illeszkedve a földrajzi és a történelmi adottságokhoz – markáns ószláv, bizánci, perzsa és tatár hatások is megfigyelhetők. A rögtönzött többszólamú karének autentikus orosz zenei műfajnak fogható fel, és nagy hatást gyakorolt a későbbi orosz műzenére. Nagy Péter cár idején, főként az 1700-as évek első felében, az európai modernizáció jegyében intenzív olasz zenei hatások érték az orosz zenét. Ennek eredményeként kialakult egy olyan sajátos zenei kódrendszer, amely a későbbiekben kölcsönösen érthetővé és részleteiben átvehetővé tette a hagyományos szláv és a nyugat-európai zenéket. A gazdag orosz zenei múltat kutatva több különleges hangszert találhatunk, mint például a *domra* vagy más néven *dombra*, amelyből a balalajka fejlődött ki, de talán a legérdekesebb a hét húrral rendelkező úgynevezett orosz gitár (*семиструнная гитара*). Ez az 1700-as évek végén Oroszországban megjelent ritka hangszer a folk gitár kategóriájába tartozik, amelyen a játék alapvetően ujjakkal, pengető nélkül történik. A hangolásban szignifikáns eltérés mutatkozik a spanyol alapokra építkező európai gitárkultúrától. A legismertebb alkotók, akik ezen a hét-húros gitártípuson játszottak, nem meglepő módon Vlagyimir Viszockij, valamint Bulat Okudzava, a szovjet korszak Viszockij mellett talán legnevesebb bárdja.

A sanzon eredetileg francia zenei műfaj, egy olyan daltípus, amely szinte azonnal megjelent a közép- és kelet-európai nagyvárosokban is. Jellemzően zongorakísérettel előadott rövid, többértelmű, olykor pikáns dalokról is beszélhetünk,

amelyek művészi értékét főként a versek, versszövegek alapozták meg. Leghíresebb francia képviselők: Charles Aznavour, Gilbert Bécaud, Maurice Chevalier, Mireille Mathieu, Yves Montand és Édith Piaf. A nemzetközi zenekritika által leginkább elismert orosz nyelvű alkotók pedig Veronika Dolina, Alekszandr Galics, Jurij Vizbor, Bulat Okudzsava és természetesen Vlagyimir Viszockij.

A Fekete szemek, oroszul *Очи чёрные*, az egész világban talán a legismertebb orosz eredetű dal, amely műfajilag a románc kategóriába sorolható be. Saljapintól Louis Armstrongig szinte az összes világhírű énekes klasszis előadásában hallhattuk. A húszas-harmincas években Oroszországban is megjelent a kor divatos műfaji egyvelege, az operett, a jazz, a swing, valamint a sanzon és a kabarézene határvidékén elhelyezkedő új eklektikus műfaj, amely egyre nagyobb szerepet kapott (Marton László Távoldó, 2004). A sanzon klasszikus témái és az új műfaj sajátosságai, illetve annak orosz modulációi kiegészülve az úgynevezett városi folklórral, kocsmá-, katona- és börtöndalokkal inspiráló hatást gyakoroltak az 1960-as években szárnyait bontogató gitáros költőre, akinek zenei kutatása kapcsán nem feledkezhetünk meg a hősi énekekről, a diákdalokról és a forradalmi indulókról sem.

A bárd zenéje

Viszockij zenéje nagyon erőteljes, felismerhetően orosz, ugyanakkor több meglepő interkulturális kapcsolatot (örmény, zsidó, cigány) is érzékelhetünk dalaiban, amelyekben időnként a lengyel polka ritmikája is megjelenik. Zenei költészetének pontos műfaji kategorizálása éppen ezért elég nehéz feladat, alkotásai többségét viszont elhelyezhetjük a vágánsdal, a trubadúrköltészet, a románc, a tolvaj vagy börtöndalok és a sanzon határvidékén. A *Dal a vadkanról* című verse ugyanakkor a magyar népmesevilág bizonyos jól ismert karaktereit is felidézi. Például a hőst, a jellemében sziklaszilárd kisembert, aki a korlátlan hatalommal szemben is a végsőkig ellenáll, majd végül diadalmaskodik és győzni tud. A sematikus történet Viszockijnál elementáris erővel töltődik, és a megzenésített költemény sorai a legjobb balladák feszültségét idézik. Viszockij dalai zeneileg nem mondhatók bonyolultnak, dallamuk többnyire kifejezetten egyszerű, de a sajátos gitárkíséretnek és előadói stílusnak köszönhetően a dalnak hihetetlenül sokat kihozott ezekből a művekből. A csikorgó, gyakran érdes hangú előadásmód mellett a mű szövegének és dallamának megfelelő stílusú megválasztása egy olyan bonyolult formai-tartalmi egységet hozott létre, amely komoly belső ellentétet szült, és csaknem teljesen szétfeszítette a dalt. Nála a dal-vers-esemény hármassága egyensúlyoz, illetve feszegeti a képzeletbeli kereteket, ezáltal időnként sokkolva az úgymond „jóhiszemű” hallgatót. Sipos Mihály szavait idézve „Viszockij bármit csinál-

jon is, énekeljen, vagy a színpadon legyen, – rögtön fönn van a csúcson, és izzik ezerrel” (Varga, 2008). Behatóbb klasszikus zenei elemzés Viszockij előadói művészetében aligha lenne lehetséges az énekes személyiségéből és erősen öntörvényű gondolkodásmódjából eredő szabad zenei műfajkezelése miatt. Dalait többnyire kötetlenség, lazán kezelt ritmika, erőteljes hangulati effektusok, sőt olykor szokatlanul extrém érzelmi hullámváz jellemzi. Amennyiben azonban a műfaji, hangulati szempontok vagy éppen a zenekari játék megköveteli, Viszockij kifejezetten szépen és fegyelmезetten játszik feszes ritmikai kötöttséggel tempo giustóban is. A tragikus szovjet-orosz sors gyermekének sajátos zenéjében változatosan kombinálódó szinergikus erők hatnak, amelyek többnyire dinamikus interakciókat alkotnak. Szövegeiben a kor lehetőségei szerint főként a sorok közötti tartalmi áthallások nyújtják Viszockij zenéjének igazi karakterét, hozzáadott értékét. A bárd zenéje alapvetően két részre bontható, ahogy ezt a kortárs kritikák is nemegyszer megfogalmazták. A rendkívül összetett zenei életmű egy része kizárólag Viszockij sajátos személyiségével, illetve költeményeivel együtt érvényesülhet, míg számos műve önmagában is időtálló alkotásnak tekinthető.

Viszockij nem végzett iskolászerű zenei tanulmányokat, jórészt egy hároméves önképzés révén jutott el gitárjátékának arra a szintjére, amelyet sokan csodálnak halála után évtizedekkel is. Koncertjei során a fokozott művészi hatás érdekében tudatosan váltogatta a különféle stílusú és tartalmú dalokat, amelyekben az énekhang és a gitár zenei adottságainak maximális összefonódása figyelhető meg (Marosi, 2007). A tényleges zenei anyag gyakran csak egy-egy rövidke markáns dallam, amely az ismétlődésekkel, kromatikus hangsorokkal, drámai crescendo és decrescendo váltásokkal képes akár döbbenetes hatást is gyakorolni a hallgatóságra. A tipikusan előforduló hosszan kitartott hang szerepe a feszültség fenntartásában, fokozásában sötét és szürreális, olykor apokaliptikus képek plasztikus megjelenítésében ragadható meg. A mintegy 800 versének többségét Viszockij meg is zenésítette, ami egy, már meglévő zenei motívum adaptációját vagy ténylegesen új zenei anyag alkotását jelentette számára. Zenei örökségét nem célszerű filmjei nélkül vizsgálni, amelyek közül kettőt mindenképp fontos kiemelni. Mindkettő meghatározó jelentőségű alkotás, és ezekben Viszockij több újszerű, váratlan színnel gazdagította addigi művészi teljesítményét (Rubanova, 1988). A *Függőleges* című filmet (*Вертикаль*) 1967-ben mutatták be, és Viszockij is szerepet kapott benne. A bárd zenéjét tekintve ikonikus jellegű a szerep, mivel a művész szimfonikus zenekari kíséret mellett füttyüli a zenei főmotívumot. A magyarországi forgalmazásban *A fekete macska bandája* címen futó ismert bűnügyi tv-filmsorozat, szó szerinti fordításban *A találkozó helyét megváltoztatni nem lehet* (*Место встречи изменить нельзя*) 1979-ben készült, és a Viszockij-filmek közül hazánkban a legnagyobb népszerűséget érte el.

A hatalom részéről oly gyakran mellőzött művész dalainak túlnyomó többsége élete során verseihez hasonlóan nem került kiadásra, csak külföldön. Hazájában erősen cenzúrázott formában néhány kislemeze jelenhetett meg. Ugyanakkor félszamizdat jelleggel a korabeli szalagos magnetofonfelvételeken meglehetősen hatékonyan terjedtek a pártvezetés által nehezen tűrt és tiltott dalok (Majoros, 2003). Viszockij eleinte csak nagy nehézségek árán kapott kiutazási engedélyt az egykori Szovjetunióból: szinte valamennyi külföldi szereplés óriási küzdelemmel járt számára már a kezdeti, szervezési-előkészületi időszakokban is. Külföldi felesége, Marina Vlady segítségével – aki gyakorlatilag menedzserként is dolgozott mellette – részt vehetett egy amerikai koncertkörúton, illetve kis túlzással, beutazhatták együtt szinte a fél világot. Meghatározó támogatóként tartjuk számon Jurij Ljubimovot is, mert a híres színházalapító főrendező – felismerve a Taganka egykori vezető színművészenek páratlan tehetségét – 1964 óta végig mellette állt, és változatos szakmai feladatokkal fejlesztette gazdag művészi kifejezőerejét. Nemzetközi kapcsolataik révén magyar filmesek, elsősorban Jancsó Miklós és Mészáros Márta is eredményesen segítették Viszockijt abban, hogy nyugati fellépéseket tudjon vállalni.

Interpretációk és magyar kapcsolatok

Ami a Viszockij-dalok modern kori fennmaradását, továbbélését illeti, ma már szinte megszámlálhatatlan újraértelmezéssel, parafrázissal találkozhatunk Oroszországban és külföldön egyaránt. A dalok rendkívüli zeneisége, amely a megírt tartalmat hihetetlen többszólamúsággal, autentikus formában kínálja a hallgató számára, találkozik a látszólag statikus prózai szöveg zeneiségével. A leghíresebb magyar interpretációk talán Földes Hobo László, Horányi László és Sipos Mihály nevéhez fűződnek, de számos további előadót is feltétlenül meg kell említeni, mint például Hegedűs Ivánt, Jávor Ferencet vagy Katona Klárit. Utóbbi az *In Memoriam V. Viszockij* című felvételével került be a bárd emlékét őrzők népes és igencsak rangos táborába. 1997-ben Charlie is jelentkezett egy meglepő Viszockij-interpretációval. Sajátos megközelítéssel és egyedi műfaji megoldásokkal hajt fejet a legendás művész emléke előtt a Quimby együttes. Az említett művészek többsége rendszeresen előadja a bárd dalait, helyenként némileg átdolgozva, máskor pedig korhűen, magyarul, illetve orosz nyelven.

A blues és Viszockij kapcsolata rendkívül érdekes terület, ugyanis jórészt utólag, Hobo dalain keresztül felfedezett műfaji rokonságra épül. Hobo az 1990-es évek elején kezdett el Viszockijjal komolyabban foglalkozni. Karakteresen egyedi megközelítésű interpretációi – különösen az 1998-as első két emlékkoncertje a budapesti Orosz Kulturális Központban – hatalmas sikert arattak, hiszen a

népszerű művész rekedtesen szuggesztív, szinte utánozhatatlan előadásmódja alkalmas volt Viszockij szellemének és munkásságának eredményes megidézésére azok körében is, akik az eredeti felvételeket addig még nem hallották. Marina Vlady megállapítása szerint Hobo az egyetlen zenész, aki nem az utánzás művészi attitűdjén keresztül kísérli meg Viszockij dalainak megjelenítését (REÖK, 2011). A Horányi László nevével fémjelzett esztergomi CÉCÓ-Akusztik együttes szintén nagy visszhangot kiváltó emlékesteket és koncerteket adott a költő-énekes tiszteletére, például több ízben a budapesti Orosz Kulturális Központban is. Viszockij magyar interpretációjával kapcsolatban feltétlenül meg kell jegyezni, hogy a speciális nyelvi problémák, valamint a sok-sok jelentésbeli áttétel a szövegekben kifejezetten akadályozza a dalok színvonalas hazai előadását (Cs. Jónás, 2003). Mindez pedig az előadóművésztől nagyon magas szintű művészi teljesítményt követel abban az értelemben is, hogy képes legyen áthidalni a nyelvi vagy kulturális kontextus hiányából eredő kihívásokat.

A Viszockij-kultusz

Az énekes költő személye körül kialakult kultusz korántsem magyar jelenség, a világon szinte mindenhol viszonylag nagyszámú laikus és előadóművész rajongója biztosítja műveinek vagy gondolatainak fennmaradását. Oroszországban az életmű továbbörökítését mindenekelőtt a moszkvai Állami Viszockij Múzeum szolgálja, amelynek igazgatói tisztét 1996 óta a költő kisebbik fia, az ugyancsak színész Nyikita Viszockij tölti be. A folyamatosan fejlődő intézmény az utóbbi években az orosz főváros szellemi életének egyik meghatározó központjává vált. Az egyre szélesebb körben szerteágazó Viszockij-kultusz történéseit és az újszerű kutatási irányzatok megállapításait is próbálja figyelemmel kísérni. Viszockij dalainak, témáinak egy része a szovjet-orosz paradigmát túllépve, napjainkban már nemzetközi szinten ismert, illetve elismert költemény. A költő személye és Vladyval folytatott egykori kapcsolata számos országban ma is érdekességnek, úgymond sajtócsomagé nék számít. Eklatáns példaként hozható fel az oly távoli és egzotikus Afrika, ahol e cikk Viszockij-kutatásokkal is foglalkozó szerzője egy teljes tanéven át oktatót egy intézményközi együttműködési szerződés keretében a Kofi Annan egykori ENSZ-főtitkár nevével fémjelzett patinás Ghánai Állami Egyetemen. Vendégoktatói státuszban, az Idegen nyelvi tanszéken tevékenykedett, és orosz nyelvi foglalkozásokat tartott különböző évfolyamok számára. Örömmel tapasztalta, hogy diákjai közül többen hallottak Vlagyimir Viszockij munkásságáról. Mindez azért is meglepő, mert a közép-afrikai Ghánában közel sincs olyan kultusza a bárdnak, mint számos európai országban, például Magyarországon, Bulgáriában vagy Lengyelországon. Ismerik ugyan a nevét, de az egye-

temi oktatás színpadán messze nem az őt megillető figyelmet szentelik közismert személyének. Viczai Péter azonban megpróbálkozott a költő egyes műveinek órai bemutatásával, valamint színpadi elemekkel díszített jubileumi Viszockij-estet is szervezett lelkesebb diákjai közreműködésével, amelyre a ghánai hallgatók és tanárok máig szívesen emlékeznek vissza. A meghívott orosz követségi diplomaták számára különösen lelkesítő volt hallgatni, ahogy a Viszockij–Viczai-tanítványok a zenés irodalmi est alkalmával a legendás bárd dalait, költeményeit együttesen énekelték, szavalták. A ghánai eseményeken túl, az afrikai kontinensen maradván Malawi és Mali sajátos példáját is méltán említhetjük meg, például a 2010-es jubileumi Viszockij-év kapcsán. A költő halálának harmincadik évfordulójára Malawiban ezüstpénzt, Maliban pedig bélyeget bocsátottak ki a művész arcképevel. Utóbbi a moszkvai olimpia évfordulójára tervezték, de Viszockij volt rajta látható, aki 1980-ban, a moszkvai olimpia idején halt meg az orosz fővárosban. E példák egyértelműen érzékeltetik, hogy a gitáros dalnok személye, költői munkássága napjainkra nemzetközileg is elismert közkinccsé vált. A gyakorlati példák egyaránt azt támasztják alá, hogy dalai máig érdeklik, szórakoztatják, és egyé kovácsolják a hallgatóságot, legyen ez bárhol, legyen ez Oroszhon, Afrika, vagy éppenséggel Magyarország. Leonyid Volodarszkij kortárs orosz költő szavával élve dalai egy sajátos, úgynevezett *Viszocki-nyelven* hangoznak el, és képesek magukkal ragadni akár a legkülönbélebb nyelveken beszélő, nemzetközi hallgatói közösségeket is. Érdesen csikorgó szuggesztív dallamai és a *Viszocki-nyelv* kontinenseken átívelő, igencsak fura egyesítő szerepe a következőképpen jut kifejezésre Volodarszkij *Viszocki-nyelv* című költeményében, amelyet Marosi Lajos ültetett át magyarra:

Csak ejtsd ki egy nyelven: Viszockij, a bárd,
S a Földön a nyelvsokaság belependül!
Ha izgat a távlati sorsa, no várd,
De most a gitár csak a társa veszettül.
Nem templomi volt az az eskü, viszont
Az Úr maga jött le köszönteni őket.
Ha fordítod is, dala mondja ki pont,
Mi annyira fontos.
Hát járja a Földet!

Feltehetően a *Viszocki-nyelv* című költemény második versszakában sem hiábavalók Volodarszkij szavai e Földet és világot¹ is bejáró *népközi nyelvről* Marosi

¹ Viszockij dalait egy magnófelvételnek köszönhetően a világűrben az orosz asztronauták is hallgathatták.

Lajos fordításában: *Ha már Viszocki valóban egy nyelv, / Szakíts kis időt, noha bánja a terv, / Siess ki a jókkal (a szíveink telnek) / A képviselőhöz, ahonnan üzensz – / Javaslatotok vegye észbe az ENSZ: / Tekintse Viszockit egy népközi nyelvnek!* (Vicgai, 2009).

Az olykor éles hangvételi kritikát, kemény politikai mondanivalót sem nélkülöző Viszockij-dalok társadalmi visszhangja helyenként máig érzékelhető. A művészszeni életéről, sajátos underground munkásságáról tanulmányokat, ismeretterjesztő könyveket írnak. Kiállításokat, konferenciákat, emlékesteket rendeznek, kazettán és CD-n jelentetik meg költeményeit. A gyakran gitáros Hamletként emlegetett *össznépi Vologya* ma is aktuális költészete mára bevonult a klasszikusok közé: szövegeit az iskolákban Puskin és Lermontov leghíresebb munkáival együtt elemzik. A sokszínű és gazdag Viszockij-hagyaték ápolása, továbbörökítése terén Magyarország élenjáró szerepet tölt be, ahol a költő számos verse látott napvilágot és verseskönyvek jelennek meg magyar nyelvre fordított válogatott műveiből. A 42 évet élt tiltott és lázadó moszkvai botrányhős hazánkban tett látogatásainak emlékét a filmvászonon elsősorban az 1974-ben a *Költő a Tagankáról* és 1976-ban *A Taganka Budapesten* címmel készült zenés dokumentumfilmek őrzik. A már életében legendává vált és hazájában végig mellőzött szovjet-orosz művész legismertebb magyarországi előadói, Földes Hobo László, Horányi László, Sipos Mihály viszonylag régóta és rendszeres jelleggel éneklük vagy adják elő valamilyen formában a tragikus sorsú bárd dalait, illetve idézik meg szellemét. Sipos azon túl, hogy fordítja és játékos módon is előadja ezeket a műveket, bizonyos értelemben átkölti, olykor saját strófaival egészíti ki azokat. Ma már több olyan Viszockij-dal létezik, amelyek Sipos Mihály jóvoltából az eredetitől eltérő formában is beépülhetnek a magyar köztudatba. A legendás bárd emléke így nemcsak az eredeti orosz nyelvű költeményekben, hanem azok magyar parafrázisaiban is tovább élhet majd az emberek emlékezetében, mint ahogy ez a *Reggeli torna* című Viszockij-dal esetében is jól megfigyelhető.

Jövőkép és oktatás

Végezetül érdemes megemlíteni a magyarországi iskolai szintű orosz nyelvi képzés körül korábban kialakult bonyolult helyzetet és annak máig érzékelhető hatásait. A megoldások kereséséhez kapcsolódó módszertani viták számos régi és számos újszerű problémát, illetve kihívást jelentenek. Ezek rendszeres és hatékony megvitatása terén nélkülözhetetlenül fontos szerepet játszanak a különféle oktatási vagy interkulturális szellemi műhelyek. Az elmúlt három évtizedben többé-kevésbé sikerült elhárítani az orosznyelv-oktatás sorsát, jövőjét negatívan befolyásoló és leginkább fenyegető veszélyeket. Ugyanakkor azonban az érdemi

továblépéshez még komoly erőfeszítésekre lehet szükség. Ebben a folyamatban Viszockij zenei és nyelvi öröksége magas hozzáadott értéket képviselhet, mint azon kevés kortárs orosz művészek egyike, akinek mind személye, mind pedig munkássága hazájában és Magyarországon is máig aktuális, illetve népszerű. Így továbbra is fontos célkitűzés marad hazánkban az orosz nyelv és irodalom, valamint az orosz kultúra szakszerű megismertetése, ezen belül is Vlagyimir Szemjonovics költői, dalszerzői, zenei hagyatékának ápolása, továbbörökítése.

Felhasznált irodalom

1. Cs. Jónás Erzsébet (2003): *Viszockijtól Hobóig és tovább...* In: Viczai Péter (szerk.): *Emlékkönyv Vlagyimir Viszockij hatvanötödik születésnapja alkalmából*. Budapest–Győr, Holdudvar Társulás, 81–85. o.
2. Majoros Pál (2003): *Viszockij a magyarországi kulturális események tükrében*. In: *Emlékkönyv Vlagyimir Viszockij hatvanötödik születésnapja alkalmából* (szerk. Viczai P.) Budapest–Győr, Holdudvar Társulás, 47–50. o.
3. Marosi Lajos (2007): *Viszockij-maraton* In: *Az Észak-dunántúli Régió Orosz-tanári Egyesülete folyóiratának különszáma Mihail Bulgakov és Vlagyimir Viszockij emlékére*. Budapest, 12–74. o.
4. Marton László Távolodó (2004): *Lemez: klasszikus orosz* (Marc Almond, Pjotr Lescsenko) http://magyarnarancs.hu/zene2/lemez_klasszikus_orosz_marc_almond_pjotr_lescsenko-54511
5. Molnár Gál Péter (1990): *Az összeférhetetlen: Vlagyimir Viszockij*. In: *Színház*, XXIII. évfolyam, 9. szám, 29–33. o.
6. Nyusztay László (2003): *Viszockij, a változások előfutára*. In: *Emlékkönyv Vlagyimir Viszockij hatvanötödik születésnapja alkalmából* (szerk. Viczai P.) Budapest–Győr, Holdudvar Társulás, 51–53. o.
7. REÖK (2011): *Hobo a REÖKben*. www.reok.hu/index.php/hu/foldal/206hobo
8. Rubanova, Irina (1988): *A lázadást játssza el – Viszockij a filmszínész*. In: *Filmvilág*, 1988/2. http://filmvilag.hu/xista_frame.php?cikk_id=5098
9. Varga Mihály (2008): *Magnóm rekedt hangján... // Russzkij jazik szevodnya*. Különkiadvány Vlagyimir Viszockij születésének 70. évfordulójára. Budapest, 2008. 33. o.
10. Viczai Péter (2009): *Viszocki, a népközi nyelv. // Russzkij jazik szevodnya*. XVI. évf. 2009/44–45., 51. o.
11. Vlady, Marina (1989): *Szerelmem, Viszockij*. Magvető – Talentum Kiadó, Debrecen, 1989. 128. o.